

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יא, תש"כ

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עלי היגיון

אילו באתי להגיב על כל פרסום המזדמן לידי, שבו מופיע שימוש לרעה בביטוי "היגיון", לא הייתי מספיק לעשות שום דבר אחר. אולם במקרה של רשימתו של מר דניאל לייבל, כך מצאנו אינו ראייה, שהתפרסמה בלשונונו לעם, מחזור "קונטרס ח"ט, עמ' 211—216, החלטתי לצאת מגדרי, וזאת מכיוון שהנני מסכים לנימה המרכזית של הרשימה כפי שהיא באה לידי ביטוי בכותרתו, אך חושש, שדבריו עשויים לאבד מערכם בגלל ההסתמכות התמוהה על ההיגיון. אין מר לייבל הבלשן הראשון המשתמש בביטויים כגון "ביטוי תמוה מבחינת ההיגיון" או "שימושים נטולי היגיון" וחוששני שלא יהיה האחרון. אך מסופקני, אם מסר לעצמו דו"ח מספיק לכך, שאין משמעותם של ביטויים אלה כה מחוורת לעמיתיו, כפי שהייתה בודאי מחוורת לו.

נפנה לדוגמאות שהוא מביא. מר לייבל ממליץ לחדול להשתמש בצירוף "יצא את". זכותו לכך. הריני מסכים אתו גם בכך, שאצל רבים יש בשימוש זה משום הצטעצעות סגנונית מפוקפקת, שהרי אין המשתמשים בצירוף זה גורסים כל הבדל בינו לבין הביטוי "יצא מן", וכך יש כאן משום הכבדה. עד כאן שפיר. אולם מה פירוש טענתו, שאין היגיון בשימוש "יצא את", בתחושת לשוננו כיום? עצם פירוש הצירוף של "היגיון" עם "תחושת לשוננו כיום" אינו

ברור מאליו. אולם נתאר לעצמנו, שהשימוש "יצא מן" לא היה קיים כלל, וכי מאז ומתמיד היו אומרים אך ורק "יצא את". האם היה בכך משום חוסר היגיון? האם מחוסר היגיון הוא הביטוי "עזב את העיר"? האם אין הגיונו של מר לייבל — מושפע מידיש? (על אפשרות זו הצביע פרופ' חיים רבין, המעלה גם את הסברה שהביטוי "יצא את" הוא הקדום יותר).

מר לייבל מוצא פסול במלה "מאז" בצירוף כגון "מאז מלחמת השחרור". מעניין שנימוקיו הם דווקא מן הסוג "כך מצאנו, וכך לא מצאנו". אך אין בדעתי להתעכב עליהם, ואף לא על כך, שבשימוש חדש זה, שלא כבמקרה הקודם, יש דווקא משום הקלה בדיבור. אך מה עניין "מליצה" ו"דיוק" לעניין זה? באיזה מובן הביטוי "מאז מלחמת השחרור" הוא יותר נמלץ או פחות מדויק מן הביטוי "למן מלחמת השחרור" או "משנסתיימה מלחמת השחרור"?

ייתכן שהשימוש הנפוץ היום במלה "חיים" כבתואר- הפועל מקורו בקריאה מוטעית של אחת האמרות בפרקי אבות, וייתכן שפעם ביובל עשוי שימוש כזה לגרום אי-הבנה (אם כי מסופקני, אם בכלל יש איזה שימוש שהוא, שאינו עשוי לגרום אי-הבנה אף פעם), אך מה כאן "זר להיגיון"?

ואולי מן הראוי לציין בהזדמנות זו את חוסר השחר של אפיונים אחרים ביחס ללשון, תהא שכיחותם מה שתהיה. וכי מה פירוש הדבר ש"לשונו העברית פשוטה וקצרה היא מעיקרה"? וכי ביטוי כגון "אולם גם היא לא נוקתה מסיבוכים, שנתקדשו ברבות העתים כנכסי צאן ברזל", כפי שכותב מר

לייבל, הוא פחות עברי מאשר הביטוי „אולם גם בה רבו הסיבוכים במשך הזמן“? קרוב לוודאי, שמר לייבל נפל כאן קרבן לדו־משמעות ידועה היטב של המלה „לשון“, המשמשת לפעמים כמלה נרדפת ל„סגנון“. ייתכן שסגנון המקרא וסגנון המשנה מצטיינים במבנה הגיוני ברור — אף על פי שהנני מוכן לדון בצדקתה של טענה זו רק אחרי שאקבל הסברים נוספים על פירוש המלה „הגיוני“ בהקשר זה — וייתכן שבסגנון העיתונות של ימינו יש מקום לוותר על „פיתולי-הבעה וקישוטי-סרק“ המקשים על ההבנה, אך הטוען בשם ההיגיון, הדיוק, הבהירות וקלות-ההבנה נגד ביטויים כגון „יצא את העיר“, „מאז מלחמת השחרור“ ו„קברו אותו חיים“ רק מראה ששימושו במונחים הללו הוא יוצא-דופן במידה המעוררת ספקות רבים. דקדוק נורמאטיבי השואב את דרישותיו מכוח „היגיון“ כזה — כוחו אינו נראה לי רב.

(אולי כדאי בהקשר זה לספר את האנקדוטה הבאה: בקונגרס הבין-לאומי השביעי לבלשנות, שהתקיים בלונדון בשנת 1952, השיב לי אחד המרצים על שאלתי, למה התכוון באמרו שהלשון הצרפתית הנה יותר הגיונית מהלשון האנגלית: „בצרפתית יש פחות פעלים יוצאים מן הכלל“.)